

Az 1930-as évek eseményei; a II. világháborúhoz vezető események

A fontosabb nemzetközi aktorok külpolitikája, külpolitikai prioritásai a '30-as években:

Németország

Két külpolitikai irányzat jellemző az I. világháborút követően:

- **Revans:** az I. vh. előtti status quo helyreállítása a Versailles-i szerződés annullálásával.
- **Teljesítési politika:** a Versailles-i szerződés rendelkezéseinek betartásával normalizálni a nyugati hatalmakkal (elsősorban Franciaországgal és Nagy-Britanniával) a kapcsolatot.

Hitler 1933.01.30-i hatalomra kerülését követően szakít mindkét irányzattal és egy többlepcsős nagyhatalmi expanziós (terjeszkedő) külpolitikát hirdet meg.

- A német szuverenitást korlátozó intézkedések felszámolása (fegyverkezési szabadság visszaállítása, rajnai demilitarizálásának megszüntetése)
- Nem a nagy háború előtti határok visszaállítása, hanem a németység egyesítése Ausztria annektálásával, Csehszlovákia és Lengyelország német lakta területeinek megszerzésével.¹

A terjeszkedési politika igazolására szolgált az ún. *életér (Lebensraum)-elmélet*, mi szerint Németország lakossága évenként megközelítőleg egy millió fővel szaporodik, amelynek megfelelő területre, életérre van szüksége. Hitler azonban nem kalkulált Európán kívül területek hódításával, egyrészt nem tartotta a gyarmatokat alkalmasnak az európaiak letelepedésére, másrészt tudta, a tengeren túli terjeszkedés ismét elkerülhetetlenné tenné az összeütközést az Egyesült Királysággal.²

Olaszország

Olaszország a '20-as években meglehetősen mérsékelt külpolitikát folytatott, változás a '30-as évek elején következett be. Hasonlóan Hitlerhez, **Mussolini** is tagadta az I. világháborút követő külpolitikát. Külpolitikájának három iránya volt:

- Duna-medence: nem területi terjeszkedés volt a cél, hanem politikai befolyásszerzés a felbomlott Osztrák-Magyar Monarchia helyén
- Földközi-tenger környéke: itt már expanziós célok voltak, a Földközi-tengerre elkezdik a „Mare Nostrum” (a mi tengerünk) kifejezést használni.
- Gyarmatok: a fő célpont Abesszínia (Etiópia) volt.

Ezeket a grandiózus külpolitikai terveket azonban nem támasztották alá az ország anyagi és katonai képességei, ráadásul Olaszország három nagyhatalom érdekeit is sérthette ezek követésével: a Duna-medence kapcsán Németországot, a Földközi-tenger medencéje kapcsán Franciaországot, a gyarmatok kapcsán pedig az Egyesült Királyságot.³

¹ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 109-111.o.

² Uo. 111.o.

³ Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 82.o.

Japán

Külpolitikai programját a japán miniszterelnökről elnevezett ún. **Tanaka-memorandum** határozta meg, amely sürgette a passzív japán külpolitika revideálását és a 19. század végén megkezdett **expanziós külpolitikához való visszatérést sürgette, de annál jóval grandiózusabb célokkal.: Mandzsúria, Mongólia, India, az indonéz szigetvilág, Közép-Azsia meghódítása volt acél.** Hasonlóan az olasz expansziós törekvésekhez, a japán világhatalmi törekvések is magukban hordozták a nagyhatalmakkal való konfrontációt : Oroszországgal, Kínával, az Egyesült Királysággal és az Egyesült Államokkal.⁴

Franciaország

A Németország felől fenyegető veszélyt egyetlen francia politikai erő sem vonta kétségbe, de hogy milyen politikát folytassanak a talpra állt Németországgal szemben, abban eltértek az álláspontok.

- **Az egyik irányzat („elhárítás”) szerint szembe kell nézni a veszéllyel, ugyanis Németország előbb vagy utóbb, de Franciaország ellen fog fordulni, az összeütközés elkerülhetetlen. Elengedhetetlennek tartja a nemzetközi szerződések betartását és a francia katonai túlsúly fenntartását, erősíteni kell az Egyesült Királysággal, a kelet-európai országokkal és a Szovjetunióval való kapcsolatokat. Fő képviselői *André Tardieu* és *Jean Louis Barthou* külügyminiszter voltak.**
- **A másik álláspont szerint („kikerülés”) el kell kerülni a Németországgal való konfrontációt, ez nem elkerülhetetlen, hiszen Németország orientációja keleti irányú (ezért óva intettek a kelet-európai országokkal való szorosabb együttműködéstől). A szerződésekben foglaltakhoz való merev ragaszkodás helyett a józan engedékenységet preferálták Németországgal szemben. *Éduard Daladier* és *Pierre Laval* az irányzat fő képviselői.⁵**

Egyesült Királyság

Az angol közvéleményben heves visszatetszést keltett a hitleri Németország számos megnyilvánulása, lépése, ez azonban nem tükröződött a hivatalos brit külpolitikában. **A brit kormány Hitler hatalomra kerülését követő pár évben sokkal inkább tartott a franciák megerősödésétől, úgy gondolták a franciák német veszéllyel szembeni fellépési szándéka pusztán ürügy a francia haderő további erősítésére.**

Németországgal szemben az ésszerű engedmények politikáját (appeasement) tartották célra vezetőnek, hiszen Németország keleti terjeszkedési tervei nem sértették közvetlenül a brit érdekeket, és az is megnyugtatta a kormányzatot, hogy a hitleri Németországnak nem voltak gyarmati igényei. Fő képviselője *Neville Chamberlain* brit miniszterelnök volt (1937-1940).

A német veszélyt lebecsülő brit hivatalos külpolitikának azonban voltak kritikusai, köztük a későbbi miniszterelnök *Winston Churchill* és *Anthony Eden*.⁶

⁴ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 114-115.o.

⁵ Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 82-83.o.

⁶ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 117-118.o.

Amerikai Egyesült Államok

A '20-as években az **izolacionizmus** jegyében kevés figyelmet fordítottak az európai politikára (leszámítva a jóvátétel kérdését). Az 1933. március 6-án hivatalba lépett **Franklin Delano Roosevelt** demokrata párti elnök **Woodrow Wilson** támogatója volt, így úgy tekintettek rá, mint az európai érdekeltségű külpolitika képviselőjére.

A világválság okozta belpolitikai és gazdasági gondok és az izolacionista hangulat (a közfelfogás Európát okolta a válságért) miatt sokáig nem tett mást, mint hogy korrigálta a republikánusok Latin-Amerika politikáját, ami a dollárdiplomácia mérséklését, illetve a katonai beavatkozástól való tartózkodást jelentette.

Az izolációs külpolitika folytatását jelentette az **1935-ös semlegességi törvény** is, amely megtiltotta fegyverek és lőszer kivitelét az USA-ból háborúban álló országokba.⁷

Szovjetunió

A szovjet vezetés meghatározó része – kivéve **Maxim Litvinov** külügyi népbiztost – nem jósolt hosszú életet Hitler uralmának, ráadásul a fasiszmus és a nemzetiszocializmus hatalomra kerülésében a kapitalizmus válságát vélték felfedezni, ami ráadásul kedvez a világméretű proletárforradalom kirobbanásának. **1934-ben azonban fordulat következett be a szovjet külpolitikában. Sztálin az SZKP XVII. Kongresszusán a kollektív biztonság és a fasiszmus elleni egységfront szükségességéről beszélt, azaz arról, hogy a hitleri Németország által megtámadottak segítségére kell sietnie a Szovjetuniónak.**⁸

A '30-asévek nemzetközi politikai eseményei, a II. világháborúba vezető út:

A leszerelés ügye és Németország kilépése a Népszövetségből:

A harmincas évek elején a jóvátétel mellett a leszerelés ügye volt a másik központi téma Európában. A békeszerződések csak a vesztes országok katonai kontingenseit állapították meg, de széleskörű egyetértés volt a tekintetben, hogy általános leszerelésre van szükség. 1932-ben Franciaországnak (600 ezer) és Olaszországnak (360 ezer) volt számottevő hadserege, a Szovjetunió pedig éppen megkezdte a tömeghadserege kiépítését. **A kontinentális katonai egyensúly megteremtésének két útja volt:**

- megengedik az első világháborút követően részlegesen leszerelt államoknak, hogy felfejlesszék haderejüket a felfegyverzettek színvonalára;
- a felfegyverzett államok fegyverzik le haderejüket a vesztesek szintjére.

1932. február 2-án Genfben nyílt meg a leszerelési konferencia, amelynek munkájában az USA és a Szovjetunió is részt vett. Ám hiába volt a mintegy 6 évnyi előkészület, az álláspontok nem közeledtek egymáshoz. A német kormányok 1930-tól nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy hangoztassák azt az igazságtalanságot, hogy a mintegy 100 fős német haderővel szemben egy hatszor akkora francia áll szemben. A franciák – legalábbis a

⁷ Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 84.o.

⁸ Uo.

szavak szintjén – nyitottak voltak a leszerelés kérdésében, de csak ha a nagyhatalmak szavatolják Franciaország biztonságát.

1932 nyarán a német delegáció az „asztalcsapkodás” diplomáciájába kezdett, amikor Nadolny, a német delegáció vezetője bejelentette, hogy amennyiben nem ismerik el a német jogegyenlőséget a fegyverkezés terén, Németország elhagyja a konferenciát. A németek a felfegyverzés alatt azt értették, hogy Németország háromhavonta 40 ezer főt képezhet ki⁹ és engedélyt kért arra, hogy minden fegyver prototípusát legyárthassa.

Franciaország elutasította a követelést, de ezzel az álláspontjával egyedül maradt, mert az USA, Nagy-Britannia és Olaszország tárgyalni akart. A britek dolgoztak ki egy kompromisszumos megoldást, de a német delegáció 1932 október 14-én **Von Neurath** német külügyminiszter bejelentette, elhagyják a leszerelési konferenciát, október 19-én pedig bejelentette Németország kilépését a Népszövetségből.¹⁰

Az ausztriai puccskísérlet:

Hitler számára, aki született osztrák volt, az Anschluss nem számított külpolitikai kérdésnek, így nem is a diplomácia eszközeivel operált a kérdésben. A terve az volt, hogy a megfelelő belpolitikai feltételek kialakulása után Ausztria maga kérje a Németországhoz való csatlakozást. Az osztrák belpolitikai viszonyok azonban nem az önkéntes Anschluss irányába fejlődtek, és az osztrák ellenállást a nemzetközi körülmények támogatták: az Olaszország, Ausztria és Magyarország által 1934. márciusban aláírt római jegyzőkönyvek Ausztria függetlenségét garantálták, valamint ugyanezt rögzítette a még februárban aláírt francia-angol-olasz háromhatalmi nyilatkozat is.

1934 júliusában osztrák fasiszták saját hivatalában gyilkolták meg **Engelbert Dolfuss** osztrák kancellárt, a német kormány pedig nyíltan a lázadók oldalára állt. A puccskísérlet azonban nem rendelkezett megfelelő politikai és társadalmi bázissal, és nagyon hamar összeomlott. A kudarc súlyos politikai és presztízavesztést jelentett a hitleri Németország számára.¹¹

A Saar-vidéki népszavazás:

1935-re lejárt a *Saar-vidék* népszövetségi felügyelete, és a Versailles-i békeszerződés értelmében népszavazással kellett döntenie a terület hovatartozásáról. A népszavazásra 1935. januárban került sor, ahol a szavazók 90%-a a Németországhoz való csatlakozás mellett döntött, így 1935. márciusban német csapatok vonultak be a szénben gazdag területre. Hitler biztosította Franciaországot, hogy a jövőben semmilyen területi követelést nem támaszt vele szemben.¹²

Az általános hadkötelezettség bevezetése Németországban és a nemzetközi közösség reakciója:

Amikor 1935. március 15-én a franca nemzetgyűlés megszavazta a kétéves katonai szolgálati idő bevezetését, a német válasz nem sokat késlekedett: **Hitler 1935. március 16-án**

⁹ Tehát a meglévő 100 ezer fős hadsereget évente 160 ezer fővel növelte volna.

¹⁰ Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 343-345.o.; 354-355.o.

¹¹ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 125.o.

¹² Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 86.o.

elrendelte az általános hadkötelezettség újbóli bevezetését, és 36 hadosztályban határozta meg a létrehozandó haderő állományát, amely nagyobb volt mint a megemelt francia. Ezzel Németország első ízben szegte meg a Versailles-i békeszerződést.

A nemzetközi közösség reakcióját három diplomáciai esemény jelezte:

- **stresai nyilatkozat:** Az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország kormányfői leszögezték: megengedhetetlennek tartják a nemzetközi szerződések egyoldalú felbontását, és kijelentették, továbbra is kitartanak a locarnói szerződés mellett. A proklamáció megerősítette Ausztria függetlenségét is.
- **szovjet-francia szerződés:** a felek kölcsönös segítségnyújtásra kötelezték magukat, ha valamely európai állam részéről támadás érne őket.
- **csehszlovák-szovjet kölcsönös segítségnyújtási egyezmény,** amely a viszonyosságon túl a francia támogatást is kilátásba helyezte egy Csehszlovákiát érő nem provokált támadás esetén.

A németellenes összefogás azonban nem szilárdult meg, hanem 1935 második felétől fokozatosan gyengült.¹³

Az olasz-abesszín háború:

Mussolini külpolitikájának egyik irányvonalát a gyarmatosítás jelentette, elsősorban Abesszínia irányába. Mussolini 1935. október 3-án adott parancsot az Abesszínia elleni hadművelet megindítására. A Népszövetség Tanácsa agresszornak minősítette Olaszországot, a Közgyűlés pedig megszavazta a támadó elleni szankciókat. Katonai intézkedésekről szó sem lehetett, embargót (exporttilalmat) vezettek be Olaszországgal szemben, azonban a tilalmi lista éppen azokra az iparcikkekre, nyersanyagokra nem terjedt ki, amelyek a hadiipar számára elengedhetetlenek (kőolaj, acél, vas, réz).

Az eredeti elvárásokhoz képest jóval később, csak 1936. március 5-én kért Etiópia császára Hailé Szelasszié fegyverszünetet Olaszországtól. Ezt követően Olaszország részének nyilvánították Etiópiát és az olasz király felvette az Etiópia császára címet.

Következmények:

- Az olasz-abesszín háború kapcsán nyilvánvalóvá vált a Népszövetség alkalmatlansága.
- Hiába hagyták Abesszíniát veszni a nyugati hatalmak, nem tudták Olaszországot a stresai frontban tartani, a népszövetségi szankciókon felbőszült Mussolini egyre inkább Németország felé közeledett.¹⁴

A Rajna-vidék megszállása:

Az 1935-ös szovjet-francia kölcsönös segítségnyújtási szerződés aláírása után a német külügyminisztérium jegyzékben tiltakozott Franciaországnál a locarnói szerződés állítólagos megsértése ellen. Locarno hatálytalanítása a német felfogás szerint ugyanis a Rajna-vidék megszállásának és remilitarizálásának lehetőségét foglalta magában. Ennek megfelelően a szovjet-francia egyezmény ratifikációját (a szerződés aláírását követő megerősítése) követően 1936. március 7-én a német külügyminisztérium érvénytelennek

¹³ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 128-129.o.

¹⁴ Herber Attila-Martos Ida-Moss László-Tisza László: Történelem 1914-től 1990-ig Reáltanoda Alapítvány 1998. 86.o.

minősítette a locarnói szerződést és még ugyanezen a napon a Wehrmacht csapatai átlépték a rajnai demilitarizált övezet határát.

A nemzetközi közösség néhány erőtlen diplomáciai reakción kívül (A Népszövetség Közgyűlése március 14-én megállapította a szerződésszegést), lényegében tehetetlenül nézte a történeteket.

A német és olasz külpolitikai aktivitás átmenetileg veszített lendületéből a rajnai válság és az abesszín háborút követően, hiszen a fegyveres készülődés időt kívánt, megkezdődik a szövetségi rendszer kiépítése.¹⁵

A nagyhatalmak és a spanyol polgárháború:

1936 júliusában Spanyol Marokkóban felkelés tört ki, ami hamarosan az anyaországra is áttért. A **Francisco Franco tábornok** vezette fasiszta-monarchista erők hat hét alatt Spanyolország területének fele felett ellenőrzést tudtak szerezni. Az egyébként is feszült nemzetközi politikai helyzetben a bizonyos nagyhatalmak figyelme Spanyolországra irányult. Mind Mussolini, mind Hitler lehetséges szövetségest látott a fasiszta **Francóban** így a támogatása mellett döntöttek. Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió gyanakodva figyelték egy esetleges újabb fasiszta rezsim felemelkedését Európában.

Francisco Franco

Forrás: <https://www.nytimes.com/2018/09/13/world/europe/franco-spain-mausoleum.html> (2020.09.29.)

A francia kormány 1936. augusztus 1-jén indítványozta, hogy a nagyhatalmak helyezkedjenek a be nem avatkozás álláspontjára, elkerülendő a spanyol polgárháború esetleges eszkalációját, ami azt jelentette, hogy semmilyen segítséget nem kaphat Spanyolország kívülről (csapatok, hadianyag, lőszer). A francia indítványt 26 ország fogadta el 1936 szeptemberében. 1936 végére azonban mintegy negyvenezer olasz és tízezer német harcolt Franco oldalán, légi erejüket is rendelkezésre bocsátva. A Szovjetunió nem sokáig nézte tétlenül az egyoldalú be nem avatkozást. 1936. november elején a Komintern által szervezett nemzetközi brigád avatkozott be a köztársaság pártiak oldalán, a Szovjetunió pedig tankokat és repülőket bocsátott a rendelkezésükre. A Szovjetunió mellett Mexikó is jelentősen segítette a köztársaságiakat. A beavatkozás eredménye egy három évig tartó rendkívül véres polgárháború lett, amely 1939-ben Franco győzelmével zárult.¹⁶

¹⁵ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 135-136.o.

¹⁶ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 141-143.o.

Berlin-Róma tengely:

Berlinben **Konstantin von Neurath** német és **Galeazzo Ciano** gróf, olasz külügyminiszter írta alá a német-olasz megállapodást **1936. október 25-én**. Magát a 'tengely' kifejezést Mussolini a milánói Dóm téren mondott beszédében használta először, 1936. november 1-jén. Az ötpontos jegyzőkönyvben Németország hivatalosan elismerte Abesszínia Olaszország részéről történt elfoglalását és az etiópiai olasz császárságot, Olaszország rögzítette Ausztriával kapcsolatos 'érdektelenségét', megállapodtak a londoni Benemavatkozási Bizottságban követendő közös német-olasz irányvonalban, megerősítették a Franco-kormány elismerésére vonatkozó előzetes megállapodásukat, megjelölték a spanyol fasiszta lázadók további katonai támogatásának módozatait, végül megegyeztek Olaszország és Németország gazdasági érdekszférájának elhatárolásában a Duna-medencében és a Balkánon. **Ezzel létrejött az ún. 'Berlin-Róma tengely', a fasiszta országok együttműködése, amelyhez 1940-ben Japán is csatlakozott, s attól kezdve neve Berlin-Róma-Tokió háromszög lett.**¹⁷

Az Antikomintern Paktum:

1936. november 25-én kötötte meg **Joachim von Ribbentrop** meghatalmazott német nagykövet és **Kintomo Musanokódzsi** berlini japán nagykövet az antikomintern paktumot, mely szerződés a kommunista ideológia, az Internacionálé térhódítása, burkoltan pedig a Szovjetunió ellen irányult. Az egyezmény nyilvános részében a két birodalom képviselői egyetértésben nyilatkoztak arról, hogy a kommunista ideológiát – és annak legfőbb szervezetét, a Kominternt – veszélyesnek találták a világ békéjére nézve, és ezen okból kifolyólag együttes erővel kívánnak fellépni ellene. Bár az összefogás a Moszkvával való nyílt összeütközés elkerülése érdekében hivatalosan csak az Internacionálé ellen irányult, a paktum titkos kiegészítésében Japán és Németország arról is megállapodott, hogy egy ki nem provokált szovjet támadás esetén tárgyalásokat kezdenek majd az együttműködésről.¹⁸

Az Anschluss:

1937 végétől ismét a német külpolitika aktivitásáról beszélhetünk. Mivel a 30-as évek közepére sikerült felszámolni a Versailles-i szerződés korlátozó intézkedéseit, lehetővé vált a 85 milliós nagynémet állam megeremlése, amelyhez szükséges volt Ausztria anektálása és a szudéta-német vidék bekebelezése.

1938. február 12-én Hitler találkozóra hívta az osztrák kancellárt, **Kurt Schuschniggot**, ahol követelte az osztrák náci párt tagjainak bevonását az osztrák kormányba. Schuschnigg azonban nem kötelezte el magát, helyette március 13-ra népszavazást hirdetett, amelynek kérdése, Ausztria független akar-e maradni vagy Németországhoz kíván-e csatlakozni. Hitler március 11-én ultimátumot adott Schuschniggnek, mondja le a népszavazást 2 órán belül vagy különben német csapatok vonulnak be Ausztriába. Valójában azonban ekkor már útban voltak a Wehrmacht csapatai Ausztriába.

Hitler március 12-én bevonul Bécsbe, március 13-án pedig törvény született Ausztria anektálásáról.¹⁹

¹⁷ Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 385-386.o.

¹⁸ Tarján M. Tamás: 1936. november 25. | Japán és Németország megkötö az antikomintern paktumot Rubiconline

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1936_november_25_japan_es_nemetszag_megkoti_az_antikomintern_paktumot/ (2020.09.04.)

¹⁹ Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 148-149.o.

Annexió: idegen területnek, országnak v. országrésznek, ill. az ezen lakó népnek, népcsoportnak egy nagyobb állammal való erőszakos egyesítése, egy másik állam által történő bekebelezése.

A Münchener Szerződés és a Cseh-Morva Protektorátus létrejötte:

Csehszlovákiában a Németországgal határos területeken több mint 3 millió német élt a Párizs környéki békeszerződések eredményeképpen. A Szudétanémet Párt **Konrad Henlein** vezetésével a Szudéta-vidék autonóm kormányzatát követelte, amit viszont a csehszlovák kormány elutasított. Az Anschluss után Hitler a szudétanémetek elkötelezett támogatójaként lépett fel. Szeptember 15-én a Szudéta-vidék azonnali átadását követelte a hozzá látogató brit miniszterelnöktől, amit Csehszlovákia – gazdasági és védelmi okokra hivatkozva – ugyan elutasított, ám Neville Chamberlain hatására a brit és a francia kormány egyaránt elfogadott.

Hitler a csehszlovák kérdés rendezése érdekében 1938. szeptember 29-ére konferenciát hívott össze Münchenbe, ahol **Hitler és Mussolini mellett Daladier (francia miniszterelnök) és Chamberlain (brit miniszterelnök)** dönthetett a köztársaság jövőjéről. **Csehszlovákia nem képviseltethette magát a sorsát meghatározó tárgyalásokon, ezért az ország lakossága az ott született szerződést később csak „müncheni árulásként” emlegette.** A megbeszélés az éjszakába nyúlt, így megegyezés csak szeptember 30-án, éjjel fél 2 körül született: az előző napra keltezett dokumentumban a felek elismerték a hitleri Németország területi követeléseit, és október 10-ig szabtak határidőt Csehszlovákiának a Szudéta-vidék kiűritésére.

Chamberlain, aki szeptember 30-i hazatérésekor naiv módon örök békéről szónokolt a hestoni repülőtéren, valójában éppen ellentétes hatást ért el, a nagyhatalmak gyenge fellépése ugyanis Hitlert 1939 tavaszán újabb követelések megfogalmazására, a megcsónkított – védelmi rendszerétől és nyersanyaglelőhelyeitől megfosztott – cseh-szlovák állam felszámolására, később pedig a második világháború kirobbantására ösztönözte.

Az 1938 őszen elszenvedett területi veszteségek Csehszlovákiában komoly válságot idéztek elő: a kudarc hatására **Benes** távozott az elnöki székből, mindeközben pedig a „maradék” köztársaság gazdasági és katonai szempontból is kiszolgáltatottá vált. A helyzetet jól jelzi, hogy az ország 1938 októberében szövetségi állammá alakult át, melynek szlovák felében **Jozef Tiso** vette át az irányítást míg a – jelképes – főhatalom **Emil Hácha** kezébe került.

Hitler 1939. március 13-án Berlinbe hívta Jozef Tisót, aki a Führer biztatására másnap kikiáltotta a független – ám valójában Hitlert kiszolgáló – szlovák államot, eközben pedig Magyarország is jóváhagyást nyert Kárpátalja későbbi okkupációjára, március 15-én pedig német csapatok vonultak be Prágába és kikiáltották a Cseh-Morva Protektorátus létrejöttét és Hácha mellé egy berlini helytartót rendelt (elsőnek **Konstantin von Neurath egykori külügyminisztert).**

Csehszlovákia ezután egészen a második világháború végéig a kettészakítottság állapotban maradt: a cseh és morva részen kialakított protektorátus nyersanyagával és munkaerejével a náci hadigépezetnek kellett szolgálnia, Szlovákiában pedig Tiso vezetésével egy nevében független bábállam jött létre.²⁰

Albánia olasz annektálása:

Hatalomra jutása után az új Római Birodalmat megálmodó Mussolini érdeklődése Albánia felé irányult, s megkezdődött az albán ásványkincsek Olaszország általi kiaknázása, az

²⁰ Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren Osiris Kiadó Budapest, 2003. 394-397.o.

újonnan megalakult Albán Nemzeti Bank felett pedig olasz pénzüzetek őrkdtek.

1928-tól (ekkor lett Albánia királyság) **I. Zogu** folyamatosan az egyre agresszívakban fellépő fasiszta Olaszország kezére játszotta át Albánia szuverenitását – a helyzetet csak fokozta a nagy gazdasági világválságnak a balkáni országra gyakorolt hatása, Tirana pedig egyre jobban Olaszországra lett utalva. A kialakult gazdasági kapcsolatokat a politikai-katonai megállapodások követték, amely az első és második tiranai szerződés formájában manifesztálódott, utóbbi a két ország közötti védelmi szerződést erősítette meg.

Az Anschluss és Csehszlovákia megszállása után Mussolini úgy érezte, Olaszország a tengelyhatalmak között másodrangú partnerré vált, ezért Albánia leigázásával kívánt „felzárkózni”: **1939. április 7-én kezdte meg Olaszország Albánia annektálását**, s az ország néhány napnyi küzdelem után április 10-re teljesen megadta magát. Zogu feleségével és csecsemőkorú gyermekével előbb Görögországba, majd Londonba utazott, a király távollétében pedig az albán parlament az Olaszországgal való perszonálunió mellett szavazott, s felajánlotta a koronát **III. Viktor Emánuelnek**.²¹

A brit és francia külpolitikai fordulat:

Csehszlovákia német és Albánia olasz megszállása fordulatot eredményezett a francia és a brit külpolitikában. 1939. március 21-én **Chamberlain és Daladier** Londonban megállapodtak, hogy egy újabb provokációval, agresszióval szemben nincs helye engedékenységeknek.

Március 23-án újabb nyilatkozatot adtak ki, amelyben fegyveres fellépést helyeztek kilátásba arra az esetre, ha Németország agressziót követne el Hollandia, Svájc vagy Belgium ellen, március 31-én pedig kötelezettséget vállaltak Lengyelország védelmére.²²

A Molotov-Ribbentrop-paktum:

1939. augusztus 23-án Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter Moszkvába utazott, és **Vjacseszlav Molotov** népbiztossal aláírta a **német-szovjet megnehtámadási egyezményt**. A két politikus után elnevezett paktum emellett tartalmazott egy titkos záradékot is, melyben a nagyhatalmak kijelölték érdekszférák határát, és kölcsönösen elismerték egymás igényeit. Szovjet érdekltségbe került Finnország, Észtország és Lettország, továbbá Lengyelországnak a Narew, a Pisa, a Visztula és a San folyóktól keletre eső része, valamint Besszarábia. Németországnak jutottak Lengyelország nyugati területei és Litvánia, ám ez utóbbi az 1939. szeptember 28-ai újabb kétoldalú megállapodás értelmében másfél lengyel vajdaság fejében a szovjet érdekszféra része lett.²³

Vjacseszlav Molotov és Joachim von Ribbentrop

Forrás: <https://mult-kor.hu/eloszr-tekintetho-meg-a-molotov-ribbentrop-paktum-eredeti-szovjet-peldanya-20190603> (2020.09.29.)

²¹ Fekete István: Fügetlenségével fizetett Albánia a gazdasági válsáért https://mult-kor.hu/20100211_fuggetlensegevel_fizetett_albania_a_gazdasagi_valsagert (2020.09.04.)

²² Diószegi István: Diákkönyvtár történelemből IKVA Kiadó 1996. 157-159.o.

²³ Marján M. Tamás: 1939. augusztus 23. | A Molotov-Ribbentrop-paktum megkötése Rubiconline http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1939_augusztus_23_a_molotov_ribbentrop_paktum_megkotes (2020.09.04.)

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen külpolitikát hirdet Hitler a hatalomra jutását követően?
2. Mi jellemezte a fasiszta Olaszország és Japán külpolitikai törekvéseit a '30-as években?
3. Mi jellemezte a francia, a brit és az amerikai külpolitikát az 1930-as években?
4. Milyen lépéssel szegte meg Hitler első ízben a Versailles-i szerződést?
5. Ismertesse az olasz-abesszín háborút és következményeit!
6. Ismertesse a nagyhatalmak spanyol polgárháború kapcsán tanúsított politikáját!
7. Mikor jött létre a Berlin-Róma-Tokió-tengely és az Antikomintern Paktum, mi volt ezek tartalma?
8. Ismertesse az Anschluss történetét!
9. Ismertesse a Münchener Szerződés tartalmát, aláírásának és a Cseh-Morva Protektorátus létrejöttének történetét!
10. Ismertesse a Molotov-Ribbentrop-paktum tartalmát!

*Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007*

